

מיפוי מענים וצרכים עבור אוכלוסיות הצעירים בסיכון בישראל

מטרת המסמך

השולחן העגול הממשקי במשרד רה"מ החליט לפעול לקידום תחום הצעירים בסיכון. מסמך זה נכתב לבקשת קרן גנדיר ובמימונה, לשימוש השולחן העגול. המסמך נכתב על ידי ארגון 'מידות' ומטרתו למפות את אוכלוסיות הצעירים המדוברות, המענים והצרכים הקיימים. יש לציין כי מסמך זה נשען על עבודתה של 'מידות' במסגרת כתיבת דוח תחום בנושא צעירים בישראל אשר מטרתו לנתח את התחום בהתייחסותו לכלל הצעירים בישראל ולא דווקא צעירים בסיכון באופן ספציפי. אי לכך ישנן אוכלוסיות של צעירים בסיכון, מרביתן בקצה הרצף, שאינן מקבלות ביטוי מלא בנתונים הקיימים לבקשת מזמיני המסמך, מסמך זה בא לתמצת את סוגיית הצעירים בסיכון כפי שהיא עולה מהעבודה על דוח התחום.

צעירים בסיכון

צעירים בסיכון הינם צעירים וצעירות¹ שסיכוייהם להיקלע לתנאים אשר יסכנו את בריאותם (הפיזית או הנפשית), ועלולים לדון אותם לעוני או לסבכם עם החוק - גבוהים בהשוואה לסיכוייהם של אחרים.² במקביל להתמודדותם עם האתגרים הקשורים להיותם צעירים, צעירים בסיכון נדרשים להתמודד עם סוגיות נוספות משמעותיות. יכולתו של צעיר לעמוד במשימות הנדרשות לו בשלב חיים זה מושפעת מקיומם של תמיכה כלכלית ורגשית, עורף המספק תמיכה שכזו וכן הכשרה אקדמית או מקצועית מתאימה. לאור זאת הצעירים בסיכון נמצאים במצב בעייתי ובנקודת פתיחה נוחה פחות המאפשרת פחות משל צעירים אחרים. בשל כך ישנה משמעות מכרעת לעבודה עם צעירים בסיכון. לסוגיית הטיפול בצעירים משנה תוקף בכל הנוגע לצעירים שהיו תחת אחריות המדינה כל עוד נחשבו מתבגרים (קרי בוגרי מסגרות חוץ ביתיות), זאת הן מהבחינה הערכית והן מהבחינה התועלתנית: מן הבחינה הערכית עולה הטענה כי לחברה יש אחריות לא לנטוש אותם בדיוק בשלב בו עליהם להתמודד עם ההכרעות המשמעותיות בחייהם כבוגרים, בעיקר כאשר עליהם לעשות זאת מתוך עמדת נחיתות ופגיעות רבה.³ מנקודת המבט התועלתנית עולות מספר טענות: ראשית – הסיוע לצעירים בשלב זה ימנע אובדן של ההשקעה הממסדית הנרחבת בנוער וילדים בסיכון. שנית – טיפול בצעירים טרם הפיכתם לנטל על החברה ידרוש פחות משאבים מהמדינה מטיפול בהם כאשר הם יהפכו לנתמכים על ידי רשתות התמיכה של המדינה.

¹ תחום הצעירים (young adults), מתייחס להארכת המעבר משלב ההתבגרות לשלב הבגרות. בשלב זה לפרט תפקידים כפולים: מחד – יש לו מאפייני בגרות ונשיאה באחריות - הוא בעל זכויות פוליטיות וחברתיות של בגיר, לרוב מצוי במערכת זוגית וביכולתו לקבל החלטות משמעותיות בהקשר לחייו. מאידך, הוא לרוב אינו עצמאי כלכלית, ללא יחידה משפחתית משלו, ונמצא בתהליך לימודים/ רכישת מקצוע. מאפיין נוסף לתקופה זו הינו הצורך להכריע בסוגיות הקשורות ל3 מעגלים: יחסים אינטימיים, קריירה (תעסוקה/השכלה) ושייכות לחברה. נהוג להתייחס לפרט כצעיר כל עוד לא הכריע בלפחות שניים ממעגלים אלה. גבולות ההגדרה הגילאית של המונח "צעירים" אינן ברורות ומקבלות פרשנות מגוונת, מסגרות שונות נוהגות לתחום את התקופה בגילאים שונים. בישראל לרוב מתייחסים לגילאי 18-35.

² ראה : סקירת מידע וניתוח לצורך תכנון תחומי, המוסד לביטוח לאומי, 2010.

³ ראה סקירה אצל בבנישתי רמי, 2009.

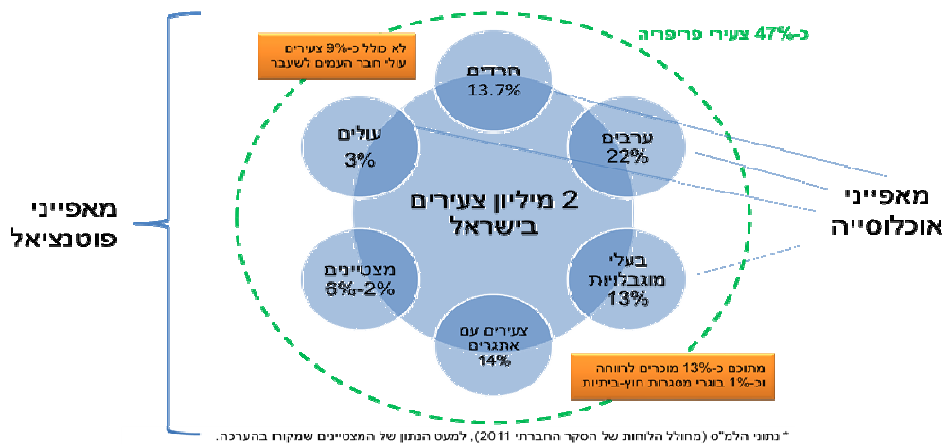
אוכלוסיית הצעירים בעלי הפוטנציאל לסיכון

בשנת 2011 חיו בישראל 2.0543 מיליון צעירים בטווח גילאים 18-35, שהיוו 26.4% מהאוכלוסייה הכוללת. אוכלוסיית הצעירים מתחלקת לתתי קבוצות המובחנות ביניהן בצרכיהן הייחודיים כמו גם במידת הפגיעות או פוטנציאל ההצלחה שלהן. ישנן קבוצות צעירים שמימוש פוטנציאל ההצלחה שלהן דורש השקעת משאבים נוספים (הרחבה על אוכלוסיות אלו מופיעה בטבלה 1 המופיעה בהמשך המסמך), ביניהן:

- עולים מבוכרה והקווקז ובני העדה האתיופית
- בעלי צרכים מיוחדים ובעלי מוגבלות
- צעירים ערבים
- צעירים פגיעים וצעירים חסרי עורף משפחתי
- צעירים חסרי דיור
- צעירים בקצה הרצף

יש לציין כי רבים מבין צעירים אלו הינם צעירים מקבוצות מודרות שלא בהכרח משרתות בצבא. לאור זאת, הן לא זכאיות להטבות הניתנות בחוק חיילים משוחררים וככאלה נהנות ממשאבים פחותים בהרבה מאוכלוסיות עמיתיהם המשרתים בשירות צבאי או לאומי אזרחי. הדרה זו פוגעת ביכולתם להשתלב כלכלית וחברתית ולהשיג מוביליות חברתית.

צעירים בישראל קבוצה הטרוגנית ורב ממדית*

* תתי-קבוצות אלה חופפות, כך למשל, ייתכן שישנו צעיר פגיע שהוא גם עולה, בעל צרכים מיוחדים, ערבי או חרדי

צרכי הצעירים והמשמעות כלפי צעירים בסיכון

תקופת ה"בגרות בהתהוות" מציבה לצעירים מגוון צרכים. הצרכים הבולטים ביותר בתקופה זו הינם - מציאת דיור, רכישת השכלה, מציאת תעסוקה, וגיבוש נושא הזהות והשייכות של הפרט. בבחינת המשמעות של צרכים אלו אל מול אוכלוסיית הצעירים בסיכון עולה התמונה הבאה:

⁴ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2012, שנתון דמוגרפי.

- **בתחום הדיור** - צעירים בישראל מתמודדים עם בעיה קשה ברכישת דיור ומציאת דיור מתאים ובר השגה. אחת הבעיות בתחום הדיור נוגעת למחסור בידע על שוק הדיור⁵. בהתמודדותם עם סוגיית הדיור צעירים בסיכון נאלצים להתמודד עם האתגרים עמם מתמודדים כלל הצעירים וזאת, לרוב מנקודת פתיחה סוציו-אקונומית נמוכה יותר ולעיתים ללא תמיכה משפחתית. אולם, יש לזכור כי ישנה אוכלוסייה מבין הצעירים בסיכון שנושא הדיור כלל אינו מגיע לשאלה של "דיור בר השגה", אלא נוגע לצרכים ראשוניים ובסיסיים יותר ומתייחס לצורך בקורת גג.
- **בתחום התעסוקה** - עצם סוגיית התעסוקה ולא רק מידת התאמתה משמעותית בקרב צעירים, וביתר שאת בקרב צעירים חסרי השכלה תיכונית וגבוהה. הנתונים הקיימים מצביעים על פער משמעותי בתעסוקה בין חסרי ההשכלה לבעלי ההשכלה, כאשר ההשכלה עולה כך צעירים מצליחים לשפר את מצבם התעסוקתי. בקרב צעירים מקבוצות ספציפיות - עולים מאתיופיה, צעירים ערבים ובעלי מוגבלות - סוגיית התעסוקה אף מטרידה יותר בשל כשלים בשוק התעסוקה וסוגיות של אפליה והדרה. מחקרים שבוצעו בתחום⁶ מצאו כי ישנה קבוצה גדולה של עולים צעירים שאינה לומדת ואינה מחפשת עבודה ובעיה זו חריפה יותר בקרב עולי הקווקז ובוכרה ובמידה רבה אף יותר בקרב יוצאי אתיופיה. זאת ועוד, בקרב עולי אתיופיה קיימת בעיה של מציאת תעסוקה מתאימה גם בקרב בעלי השכלה אקדמית. גם בקרב בעלי מוגבלויות קיימת בעייתיות בכל הקשור לתעסוקת צעירים כאשר כמעט 40% מהצעירים בישראל שאינם לומדים הם צעירים עם מוגבלות.
- **בתחום ההשכלה** - רכישת השכלה מתאימה הנה צורך של צעירים כשלב בפיתוח קריירה ומהווה גורם מנבא ליכולת ההשתלבות במקצועות רבים בשוק התעסוקה. כאשר בוחנים את נושא ההשכלה יש להבחין בין רכישת השכלה תיכונית לבין רכישת השכלה גבוהה. כאשר מתייחסים לאוכלוסיית הצעירים בסיכון יש לתת את הדעת על סוגיית ההשכלה התיכונית - שאינה נחלת כלל צעירים אלו. פער זה משמעותי ומתעצם אל מול אתגרי התעסוקה. הסוגיות המקשות על צעירים מקבוצות שונות להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה הינן:
 - א. השכלה תיכונית לא שלמה או לא איכותית - קשיים בהשלמת השכלה תיכונית, השכלה תיכונית לא איכותית שמובילה לאי עמידה בדרישות הסף, היעדר מסגרות להשלמת השכלה וקשיים במבחן הפסיכומטרי.
 - ב. סוגיה כלכלית - עלות גבוהה, אי-זכאות לסבסוד ממשלתי הניתן במסגרת חוק חיילים משוחררים, חוסר מודעות לאופציות הסיוע בדיור, בכלכלה וכיו"ב.
 - ג. בחירת מסלול לימודים - קושי בבחירת מקצוע לימוד וחוסר היכרות עם האפשרויות הקיימות.
 - ד. סוגיית ההתמדה במסגרת לימודית של צעירים בסיכון וההדרה הכללית ממערכת ההשכלה הגבוהה בהיעדר גורמים מנגישים.
 בעיות אלה אינן ייחודיות לצעירים מקבוצות ספציפיות, אולם נמצא כי ישנם סיכויי נשירה גבוהים יותר בקרב סטודנטים ממצב סוציו-אקונומי נמוך יחסית, עולים חדשים, ערבים, בוגרי מכינות ומקבלי סיוע. בקרב קבוצות אוכלוסייה ספציפיות נושא ההשכלה דורש התייחסות מיוחדת - צעירים עולים, צעירים ערבים⁷ וצעירים פגיעים (עבור אוכלוסייה זו ישנו צורך בתחום המימון ואילו דווקא בנושאים של השלמת השכלה ופסיכומטרי נדמה כי השירותים מספקים⁸).

⁵ שמולי א. כפי שמצוטט אצל לביא 2010 עמ 27.

⁶ יהודית קינג אברהם וולדה-צדיק, 2006 קינג י., 2005; הנדלס שוקי 2005.

⁷ בקרב צעירים יוצאי אתיופיה, בוכרה והקווקז נמצאו פערים אל מול שאר האוכלוסייה היהודית (כמו גם עולים ממדינות אחרות) ברמת ההשכלה: בקרב יוצאי אתיופיה נמצא אחוז גבוה של נשירה ממערכת החינוך (12% לעומת 5% מכלל היהודים), שיעור זכאים לתעודת

➤ **בנושא בניית זהות -** גיבוש זהות הינו תהליך חקירה בו הפרט מתנסה בבחירה בסוגיות שונות מתוך מגוון אפשרויות. באמצעות בחירותיו מגדיר את אישיותו, תפיסות עולמו, מטרותיו לעתיד, תחום עיסוקו ומזהה את הכישרונות והרצונות שלו. ישנה שונות רבה בין צעירים באשר לצורכיהם בתמיכה ובליוי תהליך זה, לעתים בשל רקע כלכלי-חברתי שונה. מחקר שנערך בקרב בוגרי פנימיות מצא כי 30% מהם זקוקים לתמיכה ולליוי רגשי כמו גם לסיוע בסוגיות אחרות של בחירה⁹, שיעור גבוה משל צעירים שאינם בוגרי פנימיות הנזקקים לסיוע.

מענים המוצעים לצעירים בסיכון

מענים שמציעה המדינה ורשויותיה

צעירים בסיכון מקבלים מענה ממספר רשויות מדינה, לאומיות ומקומיות. המשרד המוביל את הטיפול בצעירים אלו הוא משרד הרווחה ובכללותו המוסד לביטוח לאומי. בנוסף תכניות של משרד השיכון, משרד הביטחון, משרד החינוך, משרד הקליטה, המשרד לפיתוח הנגב והגליל, משרד המדע והטכנולוגיה (המנהלת לשירות אזרחי - לאומי) ומשרד התמ"ת מיועדות לאוכלוסייה זו.

מענים שמציעים עסקים וארגונים פרטיים

על אף שישנן מספר תכניות שניתנות על ידי ארגונים עסקיים לצעירים, נדמה כי כיום המגזר השני כמעט ואינו מהווה שחקן משמעותי בתחום הצעירים בכלל ובאופן בולט יותר בתחום של צעירים בסיכון.

מענים שמציע המגזר שלישי

עמותות וארגונים

ניתוח השירותים והמענים הניתנים על ידי המגזר השלישי¹⁰ מעלה את המסקנות הבאות:

➤ **עיסוק בצעירים על פי תחומים -** ארגונים עוסקים במגוון רחב של פעילויות מול צעירים, לרוב, במספר תחומים במקביל. רוב הארגונים עוסקים במנהיגות, מעורבות חברתית והתנדבות, ייעוץ תעסוקתי ונושאים ערכיים. כמחציתם עוסקים בייעוץ להשכלה גבוהה, תרבות ופנאי, קידום שינוי חברתי ופוליטי, שירותי שילוב תעסוקתי ומלגות. מעט מהם עוסקים בתמיכה ורישות חברתי של צעירים מאוכלוסיות מודרות, הכשרה תעסוקתית מקצועית, מתן כלים לקיום משק בית ומשפחה וסיוע כספי או חומרי. רק מיעוט מהארגונים עוסק בלובי וסנגור לצעירים, שינוי תפיסות ועמדות ביחס לזכויות צעירים, סיוע בדיור וסטודנטים.

בגרות נמוך (30% לעומת 55% מכלל היהודים) ושיעור נמוך של בעלי תעודת בגרות העומדת בדרישות המינימום לאוניברסיטאות (16% לעומת 48% מהאוכלוסייה הכללית). הפערים בהשכלה בקרב יוצאי בוכרה והקווקז לבין האוכלוסייה הכללית קטנים יותר, אך עדיין בולטים. בקרב צעירים ערבים קיימת בעיה מורכבת בכל הקשור להשכלה גבוהה ושיעורם של סטודנטים ערבים נמוך משיעורם באוכלוסייה. שני חסמים עיקריים ניצבים בדרכם של צעירים ערבים לאקדמיה: הראשון- חסם הכניסה לאקדמיה כתוצאה מ"תוצרי מערכת החינוך" וקושי בהתמודדות עם הבחינה הפסיכומטרית. השני- חסם ההשתלבות במערכת ההשכלה הגבוהה. נמצא כי שיעור הנשירה בקרב הסטודנטים הערבים גבוה ב- 30% מבקרב יהודים, וכשליש בלבד מסיימים את התואר בזמן התקני, זאת לעומת מחצית מהסטודנטים היהודים.

⁸ זעירא ע. ואח' 2012.

⁹ שם.

¹⁰ הנתונים נשענים על מיפוי שערכה מידות של ארגונים הפועלים למען ועם צעירים, לאורו נבנה מאגר של 253 ארגונים כרלבנטיים, אליהם נשלח סקר אשר עליו השיבו במלואו 66 ארגונים.

- **עיסוק בצעירים על פני טווח גילאים** - קיימים ארגונים רבים הפועלים עם גילאי צבא ושירות אזרחי כמו גם עם סטודנטים. הטווח העליון של תקופת ההתבגרות הצעירה, משפחות עם ילדים, זוכות למענה הנמוך ביותר.
- **מענים לצעירים על פי אוכלוסיות** - רוב הארגונים פועלים עם קבוצות אוכלוסייה מגוונות. צעירי הפריפריה החברתית גיאוגרפית והציבור הרחב של הצעירים מהווים כמעט מחצית מאוכלוסיית הצעירים ובאופן יחסי זוכים להתייחסות מתאימה. צעירים פגיעים וצעירים מצטיינים כאחד זוכים להתייחסות רבה יותר משיעורם באוכלוסייה. צעירים עולים זוכים אף הם להתייחסות רבה.
- **מענים לאוכלוסיות הצעירים השונות על פי נושאים** - למעט תכניות למנהיגות ומעורבות חברתית הניתנות באופן מבוזר לרוב אוכלוסיות הצעירים, מענים שונים ניתנים במידה שאינה שווה לקבוצות צעירים שונות; בולט בעיקר מיעוט העיסוק בסוגיה של קידום השכלה גבוהה, סגור ולובי לרוב אוכלוסיות הצעירים וכן מתן כלים לניהול משק בית ומשפחה.
- **מענים לצעירים על פי אוכלוסיות לאורך תקופת ההתבגרות הצעירה** - רוב קבוצות הצעירים זוכות להתייחסות רק בחלק קטן מתקופת היותם צעירים. כאשר בוחנים את הטיפול באוכלוסיות הצעירים השונות על פני תקופת הגיל השונות (והסוגיות העיקריות המתלוות לכך) עולה כי קבוצות שונות של צעירים אינן זוכות לאותה מידה של התייחסות לאורך כל התקופה וישנן תקופות/סוגיות מוזנחות (כפי שניתן לראות בתרשים שבנספח א') לפערים אלו משמעות נוספת מעבר לעובדה שישנן תקופות שאינן מטופלות, והיא כי ישנו חשש שהשקעה שנעשתה עשויה לרדת לטמיון כאשר הצעיר נדרש להתמודדות עם סוגיות נוספות.

פילנתרופיה בתחום הצעירים בסיכון

- תחום הצעירים התפתח רבות באמצעות כספים פילנתרופיים ולכאורה נראה כי ישנם שחקנים רבים העוסקים בחום הצעירים. אולם בבחינת המשקיעים בתחום ניתן לזהות מספר סוגיות, הרלוונטיות באופן בולט אף יותר לשחקנים המשקיעים בצעירים בסיכון.
- מספר המשקיעים שנפח ההשקעה שלהם משמעותי הינו מועט.
- למעט בנושא המלגות, ישנו מיעוט שחקנים בתחום ופעמים רבות אלו פועלים בשיתוף פעולה.
- ישנו מחסור במשקיעים בעלי התייחסות כוללת לצעירים הן מבחינת קהלי היעד (פנייה לכלל הצעירים) והן מבחינת הרצף הגילאי והצרכים הנובעים ממנו (פנייה לכל טווח הגילאים 18-35 ותוך התייחסות לכל חמשת הצרכים העיקריים המאפיינים את התחום).

את השחקנים הפילנתרופיים הפועלים בתחום ניתן לסווג לשלוש קטגוריות (הרחבה על השחקנים בתחום ניתן למצוא בנספח ב') :

- קרנות הוליסטיות הפועלות עם מגוון אוכלוסיות ועל טווח רחב של תחומים, בהן: קרן גנדיר, קרן גרוס, הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה, ג'וינט ישראל והסוכנות היהודית.
- קרנות הממוקדות באוכלוסייה ספציפית, כולן באוכלוסיות של צעירים בסיכון (באופן בלעדי או כחלק מהפעילות), בהן: קרן הישג, קרן מוזס וולפוביץ, קרן גלנקור לחינוך ולחברה, הקרן לידידות, קרן המשפחתית ע"ש תד אריסון.
- קרנות המקדמות בסוגיות ספציפיות הקשורות לצעירים (וכולן בצורה זו או אחרת נוגעות גם בצעירים בסיכון), אשר מרביתן ממוקדות בשתי סוגיות – מלגות, מעורבות חברתית ומנהיגות ושירות אזרחי. להלן הרלוונטיות לאוכלוסיית הצעירים בסיכון (באופן ישיר או עקיף): קרן לאוטמן, קרן הזדמנות, קרן קהילות שח"ף, קרן מיראז', קרן רוטשילד קיסריה, קרן אייס"ף, קרן גזית גלוב, קרן קהילות, קרנות מלגות להשכלה גבוהה.

טבלה 1 – מבט על אוכלוסיות הצעירים, המענים והצרכים הקיימים

אוכלוסייה ומאפייניה	מספרים	מענים	פערים בין מענים וצרכים
<p>צעירים פגיעים -</p> <p>ניהוג לחלק את ההתייחסות של מושג זה לצעירים חסרי עורף משפחתי ולצעירים פגיעים במובן הרחב. צעירים אלו מתאפיינים ביותר ממאפיין אחד של פגיעות אשר עלולים למנוע מהם להשתלב בעולם המבוגרים ולזכות במעמד חברתי: צעירים ששהו בהשמה חוץ ביתית, עולים, חסרי תעודת בגרות, בעלי מגבלה פיזית או נפשית, למדו במסגרות חינוך מיוחד, לא שירתו בשירות צבאי או לאומי, נעזרו בשירותי רווחה. זוהי אוכלוסייה רחבה שקשה יותר לאתר אותה אולם היא מתמודדת עם חסמים שונים ובנוסף עם סוגיה של היעדר מסגרת וכתובת לפנות אליה.</p>	<p>ישנו קושי במתן הערכה מספרית לכלל הצעירים הפגיעים בישראל, בעיקר מאחר ואין קבוצת אוכלוסייה מוגדרת. לאור זאת התמקדנו בגילאי 18-35 המוכרים כבעלי צרכים שונים של נזקקות על ידי מסגרות הרווחה שמספרם עומד על 285,198¹¹, והם מהווים כ-14% מכלל הצעירים. מתוך כלל הצעירים המוכרים על ידי מסגרות הרווחה רק 7,033 זוכים למענים חוץ ביתיים ו-10,796 זוכים למענה כלשהו בקהילה.</p>	<p>צעירים חסרי עורף משפחתי-משפחתי-</p> <p>ישנו מגוון רחב של שירותים (שניתנים לרוב בשותפויות בין משרד הרווחה ועמותות) בתחומי: דיור, השתלבות בתעסוקה, השכלה, ומעורבות חברתית – אולם לא בהיקפים מספקים</p> <p>צעירים פגיעים -</p> <p>צעירים אלו המתמודדים עם סוגים נוספים של פגיעות כמעט ואינם זוכים למענים ייעודיים.</p>	<p>פערים בין מענים וצרכים</p> <p>צעירים חסרי עורף משפחתי -</p> <ul style="list-style-type: none"> - היקף לא מספק של מעני דיור, השלמת השכלה ומענים הוליסטיים. - נעדרת התייחסות לפיתוח קריירה (ולא שילוב בתעסוקה). - פער בין המענים הקיימים לצורך בנושא מעורבות חברתית. <p>צעירים פגיעים במובן הרחב-</p> <ul style="list-style-type: none"> - יש פער בין הצרכים של צעירים פגיעים לבין המודעות של העוסקים בתחום והתאמת השירותים הקיימים לאוכלוסייה זו. - יש צורך בהרחבת השירותים בתחום השלמת השכלה תיכונית. לנושא זה חשיבות מכרעת בהשתלבות עתידית של הצעירים בחברה. - ישנו מיעוט של הכשרות לתעסוקה לאוכלוסייה זו - ישנו פער בין המענים העוסקים בפיתוח קריירה לצעירים חסרי השכלה תיכונית והצורך.
<p>עולים מבוכרה והקוקוז ובני העדה האתיופית-</p> <p>לצעירים עולים צורך רב יותר בעזרה מצעירים מקבוצות אוכלוסייה אחרות במגזר היהודי¹². בהכללה, קבוצה זו</p>	<p>בישראל ישנם 260 אלף צעירים בגילאי 18-35 שעלו ארצה. מתוך קבוצה זו נבקש להתמקד בצעירים שעלו מבוכרה, מהקוקוז ובבני העדה האתיופית, המהווים כ-3% מאוכלוסיית הצעירים בישראל,</p>	<p>באופן יחסי לחלקם באוכלוסייה צעירים עולים מהעדה האתיופית קווקאז ובוכרה נהנים ממענים רבים. יחד עם זאת</p>	<p>כאשר אנו בוחנים את המענים לעולים לאורך הסוגיות המרכזיות של תקופת ההתבגרות הצעירה בולט כי העיסוק בסוגיות הולך ויורד לאורך שלבי ההתבגרות של הצעיר. בעיקר בולט עיסוק נמוך בסוגיות הני"ל:</p>

¹¹ שלום ד. ואילן י. 2011 צעירים בנתוני יסוד. מצגת של משרד הרווחה.

¹² זעירא ואח 2012.

<ul style="list-style-type: none"> - תחילת תעסוקה - משפחות צעירות עם ילדים. 		<p>זאת לאור מידת שילוב מוצלחת יחסית של צעירים עולים ממדינות אחרות כפי שהדבר מתבטא בהשתלבותם בשוק התעסוקה ובמערכת ההשכלה הגבוהה.</p>	<p>מתאפיינת בכך שעליה להתמודד עם אתגרי הבגרות מנקודת פתיחה נמוכה יותר מאוכלוסיית הצעירים הכללית בסוגיות כגון : גיבוש זהות, שירות צבאי, רכישת השכלה או הכרה מקצועית, מציאת תעסוקה ומצב סוציו אקונומי נמוך יחסית. בנוסף, מתאפיינת קבוצה זו בתחושת תלישות וחוסר שייכות¹³, בעיקר כתוצאה מקשיי שפה, ניכור חברתי ומשבר הגירה וקיומו של עורף משפחתי חלש. כשלים בשילוב בשוק התעסוקה ובהשכלה גבוהה עלולים גם הם להשפיע על שילוב אוכלוסייה זו בחברה.</p>
<p>זוהי האוכלוסייה עם הפער המשמעותי ביותר בין גודלה והמענים היחסיים המוצעים לה. כאשר הצרכים הבולטים ביותר :</p> <ul style="list-style-type: none"> - עיסוק נמוך בגילאי הצבא ותחילת ההשכלה הגבוהה. - היקף לא מספק של מענים בתחומי תעסוקה, הכשרה מקצועית, ייעוץ ללימודים ומלגות להשכלה גבוהה – תוך הסתכלות על תעסוקה איכותית - עיסוק נמוך בתקופת תחילת התעסוקה. - סיוע כספי מועט. - עיסוק מועט בנושאי גיבוש זהות. 	<p>אוכלוסייה זו זוכה למגוון רחב יחסית של מענים לצרכים של השתלבות במערכת ההשכלה הגבוהה האופייניים לתקופת ההתבגרות הצעירה.</p>	<p>שיעור בעלי המוגבלות בגילאי 18-35 מוערך בכ- 13% מאוכלוסיית הצעירים¹⁴.</p>	<p>בעלי צרכים מיוחדים ובעלי מוגבלות- צעירים בעלי מוגבלויות צריכים להתמודד עם הדרה ואפליה בכלל ובשוק התעסוקה בפרט.</p>

¹³ מיטל בראון מנדלביץ. ערכת הפעלה מרכזי צעירים- מהדורת אוקטובר 2009. ג'וינט ישראל אגף שילוב עולים

¹⁴ הסקר החברתי 2011.

<p>אוכלוסייה זו זוכה, יחסית לחלקה באוכלוסייה לעיסוק מועט יחסית מטעם המדינה כמו גם ארגונים התנדבותיים. על אף שהסקר הצביע על שיעור גבוה מהמצופה של מענים לערבים, בפועל אנשי מקצוע כמו גם קובעי מדיניות מודעים לכך שפלח זה באוכלוסייה מוזנח יחסית. הפערים הבולטים:</p> <ul style="list-style-type: none"> - היקף לא מספק של מענים בתחומי תעסוקה, הכשרה מקצועית, מלגות להשכלה גבוהה, ייעוץ בסוגיות של בחירת מסלול קריירה. - חסרים מענים בנושא כלים לניהול משק בית ומשפחה. - ישנה התייחסות מעוטה (ביחס לאוכלוסיות אחרות) לסיוע כספי - עיסוק מועט בסוגיות ערכיות ועיצוב תפיסות עולם. - יש לפתח מענים בתחום המנהיגות והמעורבות החברתית 		<p>צעירים ערבים בגילאי 18-35 מהווים 453.3 אלף איש שהם כ- 22% מכלל אוכלוסיית הצעירים.</p>	<p>ערבים- צעירים ערבים מתמודדים ביתר שאת עם סוגיות של זהות והגדרה עצמית כמיעוט ועם סוגיות של השתלבות המערכת ההשכלה הגבוהה והדרה משוק התעסוקה¹⁵.</p>
--	--	--	---

¹⁵ דוח קרית אונו, 2010. מודרים משכילים במקצועות איכות בחברה הישראלית. http://web2.ono.ac.il/pdf_2/ono%20report_takzir.pdf צינמון גלי, 2012.

סוגיות רחביות

להלן מספר סוגיות רחביות בעלות משמעות לצעירים בסיכון:

- עולה צורך במענים לצעירים שאינם זכאים לסיוע על פי חוק חיילים משוחררים (אוכלוסיות לא משרתות, צעירים שעברו יותר מ-6 שנים ממועד השחרור שלהם)
- יש לפתח שירותים וכלים לחיים עצמאיים – תקציב, זוגיות, משפחה, תכנון קריירה ואיזון בין עבודה למשפחה
- יש לפתח תעסוקה לחסרי השכלה (הכשרות רלוונטיות, מענים, מלגות)

בבחינת סוגיות רחביות בתחום הצעירים, ניתן לזהות מספר סוגיות נוספות שרלוונטיות לתחום כולו, אשר אף שאינן מתייחסות באופן בלעדי לצעירים בסיכון, הרי שהתייחסות אליהן ותשפיע גם על אוכלוסיית הצעירים בסיכון:

- גיבוש ויישום מדיניות ממשלתית לצעירים בכלל ולצעירים פגיעים בפרט
- גיבוש מדיניות ביחס לתפקיד השלטון המקומי
- קידום הראייה המערכתית ותכלול השחקנים בתחום (אסדרה עצמית ופורומים מקצועיים)
- קיום דיאלוג בין עמותות ותורמים בסוגיית תפקיד החברה האזרחית וגבולות האחריות אל מול הממשלה
- פיתוח ידע מחקרי ויישומי
- פיתוח וחיזוק הקיימות הפיננסית של התחום באמצעים "מסורתיים" וקידומו כחלק משוק מעורב
- העלאת מודעות (בקרב צעירים, משקיעים והקהל הרחב) וגידול שיעור הנעזרים בשירותים
- שיתוף אוכלוסיית הצעירים בפיתוח שירותים למידה והגדרת הסוגיות הרלוונטיות עבודה
- הנגשת הידע עבור צעירים ועבור גורמים העובדים עם צעירים – שירותים, זכויות, כלים, ניהול שירותים לצעירים

סיכום

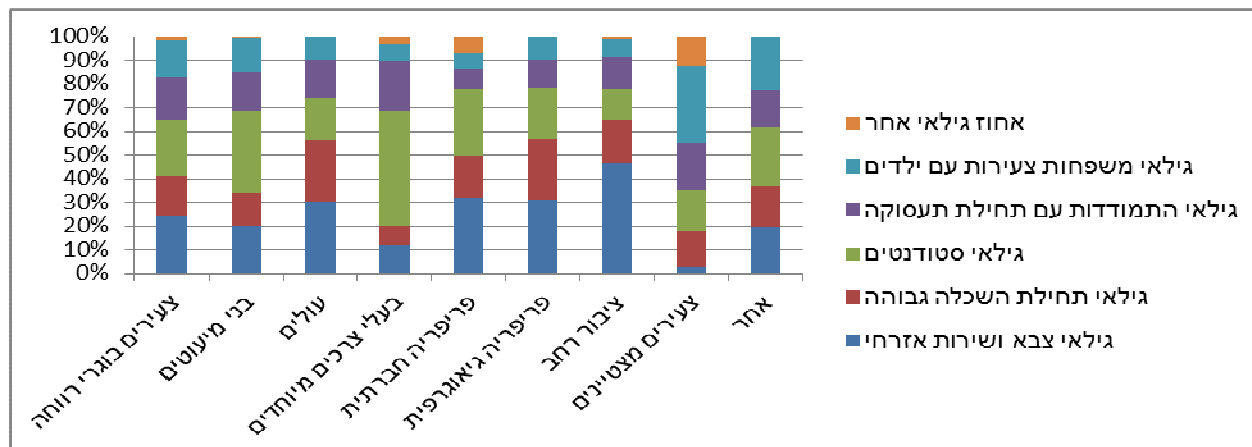
בניתוח תחום הצעירים בסיכון ניתן לראות כי זוהי אוכלוסייה מגוונת ורחבה של צעירים. בניגוד לאוכלוסיית הצעירים כולה, אוכלוסייה זו צריכה להתמודד עם אתגרים נוספים לאלו המאפיינים את תקופת ה"בגרות בהתהוות" ולכן ישנה משמעות יתרה במתן שירותים עבודה.

בפיתוח שירותים לצעירים בסיכון מומלץ לתת את הדעת לשני צרכים משלימים: האחד – הצורך להבנות ולהציע שירותים להם הצעירים זכאים ונזקקים, בכדי לצאת ממצב הסיכון בו הם מצויים. השני – הצורך לבחון כיצד ובאמצעות אילו פלטפורמות יוכלו צעירים אלו לגבש את זהותם ולהגשים עצמם. בבניית השירותים לצעירים בסיכון מומלץ לנסות ו"לנצל" את מרחב העבודה עם צעירים בכללותו ולבחון האם ניתן להבנות שירותים מעורבים שיספקו מענים נדרשים לצעירים בסיכון. כמו כן, מומלץ להרחיב את העבודה ללמידת התחום לעומקו ובחינה משמעותית של הצרכים, המענים, המשאבים והמודלים הקיימים והאפקטיביים לעבודה עם צעירים בסיכון.

נספחים

נספח א' – הצלבה בין קהלים ואוכלוסיות יעד של תכניות

תרשים הצלבה בין קהלים (שלבם בתקופת הצעירים) ואוכלוסיות יעד (ממוצע משתתפים)¹⁶

נספח ב' - קרנות פילנתרופיות ותורמים מוסדיים

לכאורה ישנם שחקנים רבים העוסקים בתחום הצעירים באופן כללי, אולם מרבית הקרנות פועלות סביב סוגיה ספציפית או קבוצת אוכלוסייה מוגדרת ורק מיעוט שחקנים עוסק בתחום באופן כללי באוכלוסייה מגוונת.

קרנות הוליסטיות הפועלות עם מגוון אוכלוסיות צעירים ועל טווח רחב של תחומים:

1. **קרן גנדיר** – קרן משפחתית שהוקמה על ידי משפחת יובל רקאנטי ב 2004. ממקדת את פעילותה בקידום תחום הצעירים, בתמיכה בתנועות נוער ובקידום תשתיות החברה האזרחית.
2. **קרן גרוס** - הוקמה ב 1989 כהקדש, זוהי הקרן הוותיקה ביותר שפועלת עם צעירים. תומכת בחיילים משוחררים (בהגדרתם על פי חוק) הן בתמיכה ישירה והן בפיתוח ומימון פרויקטים.
3. **הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה** - הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה (UJA) מעורבות בתחום הצעירים במגוון דרכים ונושאים¹⁷.

קרנות הממוקדות באוכלוסייה ספציפית.

4. **קרן הישג** - הוקמה ב 2007 על ידי ג'רי שוורץ ורעייתו הת'ר ריסמן במטרה לתמוך בחיילים משוחררים שהוכרו כ "חיילים בודדים", באמצעות מלגות ותמיכה של מנטורים להקמת עסקים.

¹⁶ נשען על סקר שערכה מידות בקרב 253 ארגונים, על הסקר במלואו השיבו 66 התארגנויות.

¹⁷ Federation CJA of Montreal, Greater Miami Jewish Federation, Jewish Federation of Greater MetroWest New Jersey, Jewish Federation of Delaware, Jewish Federation of Greater Philadelphia, Jewish Federation of San Diego County, UJA Federation of NY, UJA Federation of Toronto,

5. **קרן מוזס וולפוביץ**- קרן משפחתית שהוקמה על ידי שולה וזאב מוזס בשנת 2000. מממנת ומפעילה מספר תכניות, העיקרית בהן היא תכנית ל"מרח"ב" המסייעת לצעירים חסרי עורף משפחתי.
6. **קרן גלנקור לחינוך ולחברה**- פועלת בתחום הילדים והנוער בסיכון וכן, בנושאי צעירים בסיכון, צעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות.
7. **הקרן לידידות**- הקרן הוקמה ב 1983 בארה"ב על-ידי הרב יחיאל אקשטיין. בתחום הצעירים פועלת בעיקר בנושא של צעירים בסיכון וצעירים בוגרי פנימיות.
8. **הקרן המשפחתית ע"ש תד אריסון**- קרן פרטית שנוסדה בארה"ב ב- 1981, ע"י תד אריסון ז"ל. כיום עומדת בראש הקרן שרי אריסון. בתחום הצעירים הקרן פעילה בנושא של צעירים עם מוגבלויות כמו גם בנושא קידום קהילות במסגרת קרן שח"ף.

קרנות המקדמות סוגיות ספציפיות הקשורות לצעירים

- רוב הקרנות שאיתרנו ממוקדות בשתי סוגיות – מלגות ומעורבות חברתית ומנהיגות, כאשר לעתים הן גם משלבות בין השתיים. גם סביב סוגיית השירות האזרחי ניתן לראות מספר קרנות פעילות:
1. **קרן לאוטמן**- קרן משפחתית שהוקמה בשנת 2008, ועוסקת בצעירים סביב הסוגיה של קידום השוויון והשותפות בין אזרחי ישראל וצמצום, זאת במסגרת תמיכתה במרכז מעשה המקדם מעורבות חברתית של צעירים מאוכלוסיות מודרות ושילובם בחברה.
 2. **קרן הזדמנות**- שותפות בין קרנות פילנתרופיות מישראל ומחו"ל (קרן גנדיה, אריסון, רקסון ואחרות) לקידום השירות האזרחי של אוכלוסיות מיוחדות: צעירים בסיכון, צעירים בעלי צרכים מיוחדים, צעירים בעלי מוגבלויות ומיעוטים. הוקמה בשנת 2012 ל-4 שנים בתקציב כולל של 6 מיליון דולר, ארגון שיתופים נבחר כגוף הביצועי.
 3. **קרן קהילות שח"ף**- הוקמה ב- 2010 על ידי קרן אורן ומהווה שותפות בין מספר קרנות. הקרן תומכת בקהילות צעירות שבחרו לקחת אחריות להיות חלק מתהליך של הובלת שינוי חברתי עמוק ומשמעותי לצמצום הפערים בחברה הישראלית.
 4. **קרן מיראז'**- קרן משפחתית שהוקמה בשנת 2000 ותומכת בפיתוח אזור הנגב באמצעות מגוון פרויקטים של קידום קהילות צעירות, פיתוח ויזמות עסקית, תכניות חינוך ותרבות, פיתוח תשתיות וקידום התיירות.
 5. **קרן רוטשילד קיסריה**- פועלת בשותפות בין בית רוטשילד והמדינה בתחום השכלה גבוהה. הקרן פועלת ב- 33 צירים- מיצוי השכלה גבוהה בקרב אוכלוסיות מודרות; פיתוח אחריות, מנהיגות ויזמות חברתית בקרב צעירים וסטודנטים; וקידום מצוינות אקדמית ומחקר.
 6. **קרן אייס"ף**- הקרן הבינלאומית לחינוך היא קרן מלגות הפועלת מ- 1977 לקידום שוויון הזדמנויות בחינוך, הגברת הנגישות להשכלה גבוהה וצמצום הפערים בחברה הישראלית, לטיפול ולהעצמת ההון האנושי בישראל וליצירת קאדר מנהיגות חברתית. אוכלוסיית היעד העיקרית של הקרן הנה סטודנטים המגיעים מהפריפריה הגיאוגרפית והחברתית של ישראל.
 7. **קרן גזית גלוב**- הוקמה על ידי חברת הנדל"ן גזית גלוב ועוסקת בעיקר במימון תכניות מנהיגות של צעירים במסגרת מרכזי צעירים בדרום.
 8. **קרן קהילות** (הקרן להתחדשות קהילות בישראל)- הוקמה בשנת 2006 ועוסקת בקידום קהילות וגרעינים תורניים, הקרן תומכת בכ- 40 קהילות תורניות.
 9. **קרנות מלגות להשכלה גבוהה**- ישנו מספר רב (מעל 400) של קרנות בגדלים שונים המתמקדות במתן מלגות להשכלה גבוהה. המלגות ניתנות על בסיס גיאוגרפי, מוסד לימוד, מוצא עדתי ועוד, כאשר פעמים רבות ישנה העדפה לבוגרי שירות צבאי איכותי.

ביבליוגרפיה¹⁸

- אזרחי י, רוזנר א., הנלה-אהרוני ב., ולוין ל., (2011). **תכנית לצעירים בסיכון במרכזי צעירים דו"ח מסכם מוגש ל UJA Federation of New York**: ג'וינט ישראל. הופמן מרטינס.
- בנבנישתי ר., לוי ד., ורפאלי ת., (2011). **הערכת השירות הלאומי לצעירים בסיכון מזווית הראייה של הצעירים דוח מחקר**. בית הספר לעבודה סוציאלית על שם לואיס וגבי וייספלד אוניברסיטת בר אילן
- בנבנישתי, ר. (2007). **צעירים הבוגרים ממסגרות של השמה חוץ ביתית : אתגרים ושירותים – סקירת ספרות**. קבוצת המחקר : בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער. בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש פאול ברוואלד. האוניברסיטה העברית בירושלים.
- בנבנישתי, ר. (2007). **גשר לבוגרי השמה חוץ ביתית חסרי עורף משפחתי מחקר הערכה- דוח ביניים**. קבוצת המחקר : בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער. בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש פאול ברוואלד. האוניברסיטה העברית בירושלים.
- בראון מנדלביץ, מ. (2009). **ערכת ההפעלה של מרכזיה צעירים**. ג'וינט ישראל אגף שילוב עולים.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2012), **שנתון סטטיסטי לישראל 2012**.
- הנדלס שוקי (2005) **ההשתלבות התעסוקתית של עולי הקווקז בוגרי המוסדות להשכלה גבוהה**. בתוך הישראלי, א. ילמה, ש. (2005). **צעירים – תקצירי מאמרים, מחקרים ותוכניות בנושאי צעירים בגילאי 18-30 בישראל ובעולם**. ג'וינט ישראל ואגף שילוב עולים, משרד הרווחה, משרד החינוך, משרד הבינוי והשיכון והמשרד לקליטת עלייה. ירושלים.
- זעירא ע., בנבנישתי ר. ורפאלי ת. (2012). **צעירים פגיעים בתהליכי המעבר לבגרות: צרכים, שירותים ומדיניות- דוח מחקר מסכם**. בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית האוניברסיטה העברית, בית-הספר לעבודה סוציאלית אוניברסיטת בר-אילן.
- לבל, ש. (ספטמבר 2008). **מדיניות צעירים בישראל**. ירושלים: נייר מדיניות מסכם עבור קרן גדנר.
- סקירת מידע וניתוחו לצורך תכנון תחומי בנושא : **"תכניות תעסוקתיות לצעירים בסיכון חברתי"**, המוסד לביטוח לאומי – אגף לפיתוח שירותים, תחום מפעלים מיוחדים, 2010
- צינמון ר. ג., וריץ י., (2012). **מאפייניה של החקירה בשלב הבגרות הצעירה- המקרה של צעירים ישראלים**. דוח מחקר מסכם.
- קינג, י., וולדה-צדיק א., (2006). **דפוסי השתלבות בתעסוקה של עולים חדשים גילאי 64-22**. מכון ברוקדייל ביוזמת המשרד לקליטת העלייה.
- קניג י., (2005). **נתונים אחדים על תעסוקת עולים גילאי 18-35** - עיבוד מיוחד מנתוני סקר כוח אדם 2003 בתוך הישראלי, א. ילמה, ש. (2005). **צעירים – תקצירי מאמרים, מחקרים ותוכניות בנושאי צעירים בגילאי 18-30 בישראל ובעולם**. ג'וינט ישראל ואגף שילוב עולים, משרד הרווחה, משרד החינוך, משרד הבינוי והשיכון והמשרד לקליטת עלייה. ירושלים.

¹⁸ רשימה זו מתייחסת לחומרים המופיעים במסמך, ומהווה חלק מהרשימה הביבליוגרפית המלאה ששימשה לדוח התחום ולהרחבת הידע המקצועי שסייע לכתבת מסמך זה.